

EL DIA DE L'ÓS

Prats de Molló i la seva festa ancestral

Jordi Creus

Gravat del Costumari de Joan Amades.

Al nord dels Països Catalans, així com a d'altres indrets d'Europa, la figura de l'ós ha anat acompanyada des de l'antigor d'una gran dosi de simbolisme. No debades, durant centúries, aquests enormes plantígrads han senyorejat pel territori pirinenc. Aquesta presència imponent ha comportat que sovint els óssos hagin compartit protagonisme amb els éssers fantàstics —com les bruixes, les encantades o els minairons— en els relats llegendaris que, generació rere generació, han anat configurant un important substrat de cultura popular.

Tot i que avui en dia la seva presència física és poc més que simbòlica, l'aurèola màgica d'aquest animal continua viva a les terres del Vallespir, a la Catalunya Nord, on es continuen celebrant tres carnivals amb l'ós com a eix central de la festa. A més d'Arlès de Tec i Sant Llorenç de Cerdans, la vila de Prats de Molló acull una de les manifestacions populars més impressionants d'arreu del nostre país.

Així, el dia escollit, pocs minuts abans de les tres de la tarda,

centenars d'homes i dones s'a-munteguen al voltant de la Porta de la Fàbrica, una de les cinc històriques entrades per accedir a aquesta vila emmurallada. Les seves mirades neguitoses s'enfilen muntanya amunt, cap al Fort —castell— La Guàrdia. A la fossa d'aquest impressionant alcàsser —construït en bona part a finals del segle XVII per impedir una nova revolta dels Angelets, els resistents catalans a l'annexió francesa— la gresca té lloc al voltant d'un petit grup de persones. Són els «homes metamorfats en óssos», en paraules de Robert Bosch, etnògraf i autor del llibre *L'Ours-Tòtem*.

Una costellada ben regada —escrivia Joan Amades que com més *engatats* millor fan l'ós— dona pas a la tasca de vestir les bèsties. Tot i que antigament, quan aquests animals abundaven, hom usava pells d'óssos per cobrir-se, actualment, per raons òbvies, el pelatge dels plantígrads ha estat substituït per la llana d'ovella.

Malgrat el canvi d'abillament, un cop els seus rostres i les pells que els cobreixen cossos i testa han estat emmascarades amb una barreja de sutge i oli, la seva imatge és d'allò més feréstega. Per acabar-ho d'adobar, s'acompanyen d'un llarg bastó a tall d'arma, símbol inequívoc de poder, que branden amenaçadorament vers la multitud que els espera, com fa tants i tants anys, a l'entrada del poble.

ELS ÓSSOS TABOLES

Quan inicien el descens des de la muntanya —el seu hàbitat natural—, els óssos conserven intacta una

energia que anirà minvant després d'hores i hores de corredisses. Corrent, rodolant pel sender si cal, les bèsties s'estimulen com d'antuvi en ensumar la presència de fadrines entre la multitud. Entalonats pels caçadors —altres joves de la localitat caracteritzats per a fer la batuda— els seus brams s'eleven sobre l'eixordadissa dels trets que vomiten les armes dels seus perseguidors.

Mentrestant, la multitud corre enfollida pels carrers empedrats i costeruts de la vila, cercant un racó per protegir-se de les urpes d'un animal que al Pirineu sempre ha estat unit a les més diverses llegendes de caràcter sexual. D'un animal que encarna com cap altre «tots els ritus de la fecunditat relacionats amb l'arribada de la primavera», segons Robert Bosch.

A la festa de Prats de Molló, el paper dels óssos no el representa qui vol, sinó qui pot. Als homes «un xic taboles» que descriu Joan Amades els cal una apreciable velocitat, sense la qual no serien capaços de capturar les preses desitjades; una notable resistència, per tal de poder suportar la tasca de córrer i córrer durant hores amunt i avall de la vila; un punt de salvatgisme, que aporta a la festa la seva dosi d'arcaisme i, finalment, un gran domini de la situació, cosa que explica que es puguin dur a terme centenars de placatges sense deixar un nombre rellevant de ferits. No debades, els óssos es lliuren durant tota la tarda a una cacera en què empastifen i rebolquen pel terra a tothom que se'ls posa a l'abast.

No pot negar-se la predilecció de les bèsties cap a les noies joves i

19

PARLEM DE...

agraciades, a les quals, per Robert Bosch, «fan un assalt viril sense el qual aquestes minyones no serien reconegudes com a dones fecundes per la comunitat».

EL BLANC, COLOR DE FUTUR

A mitja tarda la negror ho copsa tot. D'una banda, la llum del dia comença a decaure darrere del relleu arriçat del territori i, de l'altra, la majoria dels rostres dels assistents a la festa ja han estat emmascarats, senyal inequívoc d'haver rebut l'atac de la fera.

És llavors quan fan acte de presència els «óssos blancs», un grup de persones vestides amb llargues camises clares i barrets de lli. L'aspecte opalí dels nouvinguts —que igualment empaiten i enfarinen les cares de les noies— contrasta amb el primitivisme dels «óssos negres», representants d'un passat arcaic i tenebrós que cal destruir.

L'activitat, lentament, es va traslladant des de l'interior de la vila emmurallada fins al Firal, un passeig d'extramurs situat al davant de la Porta de França, el més important dels accessos a la població. En ell, els «óssos negres» —pràcticament extenuats a causa de la frenè-

tica activitat que han dut a terme— són finalment capturats pels caçadors i els blancs, els quals, armats de destrals, guanyen la batalla del futur.

Lligats amb cadenes, els animal foscos són asseguts en cadires al mig del Firal. Llavors, els «óssos blancs» els suquen el pelatge mitjançant unes botifarres xopes de vi. Aquest és el pas previ a un dels moments més importants de la festa: l'afaitada dels óssos. Malgrat les seves ostensibles mostres de desaprovació, les destrals van despullant-los del pèl —i de la força— enmig del xivarri general, en una operació còmica que simbolitza el seu retorn a la condició humana.

El primitiu «Ball de l'Ós» posa punt i final a una llarga jornada que, segons Robert Bosch, «és la manifestació més autèntica de què puguem ser testimonis dins del nostre món modernitzat i aculturat». Malgrat que fa molts anys que no hi ha presència d'óssos a la comarca i que avui al territori hi ha més funcionaris que pagesos, Bosch destaca la potencialitat de l'ós com a animal mitològic, una potencialitat que ha fet que «les seves petjades siguin encara fresques dins de l'esperit de la gent d'aquestes contrades».

L'ÓS I EL CARNAVAL (DESGLOSSAT)

Tot i que fins a mitjan segle XX el Dia de l'Ós se celebrava el dia de la Candelera, actualment té lloc el primer diumenge de les vacances d'hivern de l'Estat francès. Les arrels de la festa, que es perden en la foscor del temps, fan referència a un ós embriuat que s'amagava a l'avetosa de les Salines, des d'on llançava els seus atacs contra els ramats.

Un bon dia, aquell animal va decidir segrestar una bella pastora, a la qual tancà dins del seu cau per prendre-li la virginitat. Tot i les precaucions de la bèstia, el dia de la Candelera, la jove va poder fugir i amagar-se al mas dels seus pares. Aquest fet va fer embogir l'ós, els ferotges udols del qual feren retrunyir els boscos mentre baixaven violents fins al fons de les valls.

Un bon dia, un pastor va veure l'animal mentre curava la pena atipant-se dalt d'un arbre situat vora un cingle. L'home, astut com pocs, anà a buscar una destral i, quan l'ós se n'hagué anat, començà a colpejar la soca fins a tallar-la quasi completament. L'endemà, a punta de dia, la bèstia tornà per escurar els fruits. A causa del pes de l'animal, l'arbre es vinculà fins a trencar-se i l'ós caigué daltabaix de la riba. Llavors el pastor, que havia contemplat l'escena amagat rere unes roques, acabà la feina colpejant-lo fins a la mort.

Silviane Pichonnet

Personatges de les danses de l'Ós de Sant Llorenç de Cerdans.